

تحلیل سیاسی هفته (۱۱۷)

بازداشت شیخ علی سلمان و تداوم اعتراضات در بحرین

مقدمه

طی روزهای اخیر مردم بحرین با برگزاری تظاهرات در مناطق مختلف این کشور در میان تدابیر شدید امنیتی، اقدام رژیم آل خلیفه را در بازداشت «شیخ علی سلمان» دبیرکل جمعیت الوفاق این کشور محکوم کردند. شیخ سلمان روز ۲۸ دسامبر ۲۰۱۴ (۷ دی ماه) پس از رهبری یک تجمع اعتراضی به انتخابات پارلمانی و شهرداری در ماه نوامبر در بحرین که در آن، این حزب از شرکت در انتخابات محروم شده بود، به دادگاه احضار و پس از ورود به ساختمان تحقیقات جنایی در منطقه العدلیه در حالی که از ورود وکلایش به این ساختمان جلوگیری شده بود، بازداشت شد. اقدام رژیم آل خلیفه در دستگیری شیخ سلمان و همچنین استفاده از اسلحه و شلیک گازهای اشک‌آور و گلوله‌های ساچمه‌ای در متفرق کردن و سرکوب اعتراضات مردمی با واکنش‌های زیادی در داخل و خارج از بحرین مواجه شده است.

دلایل اهمیت بحران در بحرین

بحرین به دلیل موقعیت خاص خود و منافع و ملاحظات بازیگران خارجی در آن، جنبه و اهمیت منطقه‌ای و بین‌المللی بالایی داشته و بحران‌های به‌وجود آمده در این کشور باعث شکل‌گیری واکنش‌ها و رویکردهای مختلفی به‌ویژه از سوی بازیگران منطقه‌ای می‌شود. هر چند بحرین از نظر وسعت جغرافیایی، میزان جمعیت و مؤلفه‌های اقتصادی در موقعیت ممتازی در سطح منطقه نیست و کشوری کوچک در خلیج فارس محسوب می‌شود، اما ویژگی‌های خاص و پیوند آن با منافع و سیاست بازیگران مهم بین‌المللی و منطقه‌ای، به تحولات و بحران این کشور اهمیت بالایی می‌بخشد. حضور ناوگان پنجم دریایی آمریکا در بحرین و پیوندهای سیاسی و امنیتی دو کشور، مجاورت جغرافیایی بحرین با عربستان سعودی به علاوه روابط سیاسی، اقتصادی و امنیتی و تعاملات خاندان‌های حاکم بر این دو کشور و نیز اکثریت شیعه مردم آن، همچنین مجاورت جغرافیایی و پیوندهای تاریخی با جمهوری اسلامی ایران از جمله مؤلفه‌های اهمیت بخش به تحولات این کشور هستند.

معاونت پژوهش‌های
سیاسی - حقوقی
دفتر: مطالعات سیاسی

اکنون پس از تحولات بیداری اسلامی در منطقه و به تبع آن در بحرین، تداوم اعتراضات مردم این کشور به بازداشت شیخ علی سلمان یکی از رهبران مخالف رژیم آل خلیفه بار دیگر فضای جامعه را تنش‌آلود ساخته است. در این نوشتار به بررسی چشم‌انداز تحولات بحرین در پی اعتراضات اخیر در سه حوزه داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی می‌پردازیم.

مشخصات گزارش

۱. چشم‌انداز داخلی

در جریان تحولات بیداری اسلامی در بحرین در سال ۲۰۱۱ و تظاهرات گسترده به رهبری اکثریت مسلمان شیعه که خواستار اصلاحات و نقش بیشتر در اداره کشور بودند، گروه‌های مخالف رژیم با توجه به درخواست‌های خود به دو دسته تقسیم می‌شدند: دسته اول تحت رهبری الوفاق به عنوان اصلی‌ترین تشکل سیاسی شیعه در بحرین، خواستار ایجاد نظام مشروطه سلطنتی و حکومت منتخب بود و دسته دوم در قالب «هم‌پیمانی برای جمهوری» و متشکل از سه گروه جریان وفاداری اسلامی و جنبش‌های حق و آزادگان بحرین، گزینه سرنگونی نظام موجود در بحرین و ایجاد نظام جمهوری دمکراتیک را مطرح ساختند. البته درخواست‌های دیگری مانند آزادی زندانیان سیاسی، اصلاحات سیاسی و توقف اعطای

شماره مسلسل:

۲۶۰۱۴۱۲۰

تاریخ انتشار:

۱۳۹۳/۱۰/۲۹

تابعیت سیاسی به مهاجرین نیز از سوی مردم مطرح بود. در این میان جمعیت الوفاق به عنوان مهمترین حزب در بحرین نقش مهمی را در پیشبرد اهداف مخالفین برعهده داشت. پس از اعتراضات گسترده مخالفین در بحرین و سرکوب این اعتراضات و استفاده از شیوه‌های خشونت‌آمیز در مقابل معترضین توسط حکومت، این رژیم در جهت کاهش فشارهای بیرونی و ترمیم وجهه جهانی خود و کسب مشروعیت، درصدد انجام اصلاحات صوری و نمایشی و صدور مجوزهایی برای برخی راهپیمایی‌های محدود و کنترل شده از سوی الوفاق اقدام کرد.

با این حال بازداشت یکی از رهبران پرنفوذ شیعه توسط منامه بار دیگر سبب بحرانی شدن اوضاع و تنش در این کشور شده است. جمعیت اسلامگرای الوفاق به عنوان بزرگ‌ترین جمعیت معارض دولت، بازداشت شیخ سلمان را بیانگر رسوایی ادعاهای منامه درباره آرامش حاکم در کشور، حاکمیت قانون و احترام به حقوق بشر و فعالیت‌های سیاسی توصیف کرد. در همین راستا جمعیت «۱۴ فوریه» نیز همگان را به تظاهرات گسترده نسبت به بازداشت شیخ سلمان فرا خواند. بنابراین به نظر می‌رسد با تداوم اعتراضات به بازداشت شیخ سلمان، بحرین شاهد بحرانی‌تر شدن اوضاع کشور در همه عرصه‌ها و افزایش فعالیت گروه‌های مختلف داخلی به منظور دستیابی به حقوق خود و پیگیری خواسته‌های دموکراتیک خود از حکومت آل خلیفه باشد.

۲. چشم‌انداز منطقه‌ای

تفاوت اهداف، منافع و سطوح پیوند سیاسی و امنیتی و همچنین مجاورت جغرافیایی و پیوند ژئوپلیتیک بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی با بحرین، سبب بروز رویکردهای متفاوت و متعارضی در قبال این کشور شده است و از آنجا که بازیگران تأثیرگذار بیرونی در مقایسه با بازیگران داخلی بحرین یعنی حکومت و گروه‌های اپوزیسیون از توان بازیگری و نقش‌آفرینی بیشتری برخوردارند، در تعیین روند تحولات این کشور نقش تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کنند. بازیگران منطقه‌ای نظیر کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس به رهبری عربستان سعودی و جمهوری اسلامی ایران از جمله این بازیگران هستند که به دلیل پیوندهای سیاسی - امنیتی و مجاورت جغرافیایی و همچنین پیوندهای مذهبی - تاریخی و ژئوپلیتیک، رویکرد فعالانه‌تر و در عین حال با تعارض بالایی را در قبال بحرین‌ها در بحرین اتخاذ می‌کنند.

عربستان سعودی بحرین را به نوعی حیاط خلوت و منطقه نفوذ خود می‌داند و بر این اساس خواستار حفظ حاکمیت آل خلیفه در این کشور است و هیچ‌گونه تغییر و اصلاح در آن را نمی‌پذیرد. مسئله مهم دیگر اینکه سعودی‌ها علاوه بر اینکه از نظر اقتصادی از دولت بحرین حمایت می‌کنند، اصلی‌ترین نقش را در تأمین امنیت رژیم آل خلیفه دارند و در مواردی مانند اعتراضات و بحران‌های داخلی از این رژیم حمایت کرده‌اند. این مسائل باعث تسلط سعودی‌ها بر بحرین و تصور آن به عنوان منطقه نفوذ خود شده است. به علاوه ساختار سیاسی اقتدارگرا و سنتی عربستان و همچنین حضور اقلیت شیعی در منطقه شرقی این کشور، ریاض را در مقابل تحولات در بحرین بسیار آسیب‌پذیر می‌سازد. از سوی دیگر ریاض به منظور برقراری توازن قدرت منطقه‌ای در سطح خاورمیانه با هرگونه تحولی در مورد شیعیان و به‌ویژه نفوذ آنان در ساختار قدرت در بحرین که به زعم سعودی‌ها افزایش نفوذ ایران در این کشور و منطقه را در پی خواهد داشت، مقابله می‌کنند.

علاوه بر آن، در میان تحولات مختلف جهان عرب، تحولات بحرین به دلیل پیوندهای تاریخی مستحکم بین بحرین و ایران از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. همچنین منافع و سیاست منطقه‌ای ایران در حوزه خلیج فارس و تعامل آن با عربستان سعودی ایجاب می‌کند جمهوری اسلامی ایران نسبت به تحولات بحرین رویکردی فعالانه را اتخاذ کند. موضع‌گیری مقامات وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی به وضوح این مسئله را نشان می‌دهد. در نتیجه به نظر می‌رسد بازداشت شیخ علی سلمان توسط رژیم بحرین که از سوی مقامات سعودی حمایت می‌شود، می‌تواند تلاش عربستان برای فرقه‌ای نشان دادن اعتراضات بحرین و مطرح ساختن ادعای مداخله ایران در کشورهای جنوبی خلیج فارس را به دنبال داشته باشد. علاوه بر این مقتدی صدر رهبر جنبش صدر عراق و از سیاستمداران شیعی فعال در خصوص بحرین نیز نسبت به بازداشت شیخ سلمان ابراز نگرانی کرده و این اقدام را بیانگر ساکت کردن صدای مخالفان اعم از شیعه و سنی و نشان‌دهنده ظلم و استبداد واقعی در بحرین توصیف کرده است. وی همچنین خواستار تداوم اعتراضات مردمی در بحرین شده است. این مسئله همزمان با واکنش‌های علمای پرنفوذ شیعه عراق نظیر آیت‌الله

سیستانی و سیاستمداران عراقی به نوبه خود همراهی شیعیان عراق و ایران و دولت‌های دو کشور را سبب می‌شود.

۳. چشم‌انداز بین‌المللی

بحرین با هدف افزایش جایگاه خود در معادلات منطقه‌ای در ترتیبات امنیتی - دفاعی منطقه به رهبری آمریکا ایفای نقش می‌کند. این کشور علاوه بر میزبانی ناوگان پنجم نیروی دریایی ایالات متحده، به مقر بازرسان تسلیحات کشتار جمعی عراق بین سال‌های ۱۹۹۱ تا ۱۹۹۸، تبدیل شده و میزبانی نشست‌های امنیتی چندجانبه کشورهای همسایه عراق (کنفرانس امنیتی منامه)، حضور در نیروهای «سپر شبه‌جزیره» و عضویت در نیروهای رهگیر چندملیتی برای اجرای تحریم‌های شورای امنیت علیه عراق را نیز برعهده داشته است.

از سوی دیگر ایالات متحده با استفاده از برخی شیوه‌ها مانند فروش تسلیحات و کمک‌های نظامی که براساس «قانون تخصیص بودجه دفاع ملی» این کشور انجام می‌شود، تلاش می‌کند بر سیاست‌های نظامی بحرین و برخی کشورهای خلیج فارس تأثیر گذاشته و با ادعای تأمین امنیت منطقه، اهداف نظامی خود را پیش ببرد. همچنین به نظر برخی تحلیلگران، انگلیس به دنبال بازگشت به دوران قبل از استعمار در خلیج فارس و امنیتی کردن شرایط منطقه است. براین اساس استانداردهای دوگانه‌ای را در قبال مباحث امنیتی منطقه اتخاذ می‌کند. از این رو بسیاری از فعالان سیاسی کشورهای حاشیه خلیج فارس نسبت به این رویکرد انگلیس موضع‌گیری‌هایی داشتند. شیخ علی سلمان نیز در پی انتخابات ۲۲ نوامبر در بحرین انتقادات خود را از سیاست‌های انگلیس و ساخت پایگاه نظامی این کشور در منامه شدت داده بود. همین مسئله سبب شد تا به دنبال بازداشت دبیرکل الوفاق، مردم بحرین با تشکیل زنجیره انسانی مقابل سفارت انگلیس در روز ۱۳ دی ماه، به حمایت‌های لندن از رژیم آل خلیفه اعتراض نمایند.

از سوی دیگر باید به این نکته توجه داشت که دولت بحرین برای سرکوب تظاهرات مردمی در این کشور چه در جریان تحولات سال ۲۰۱۱ و چه در تحولات اخیر از گازهای اشک‌آور و سمی و دیگر ابزارهای خشونت‌آمیز استفاده کرده است. دامنه خشونت‌ها در بحرین به اندازه‌ای بوده که حتی سازمان دیده‌بان حقوق بشر در بیانیه‌ای در سال ۲۰۱۱ با برشمردن موارد متعدد نقض حقوق بشر، سابقه آن را به سال ۲۰۰۷ نسبت داده و از روش‌های ضدانسانی که در مقابل تظاهرکنندگان استفاده می‌شود، انتقاد کرده بود. این سازمان همچنین بازداشت شیخ سلمان دبیر کل جمعیت وفاق بحرین را غیرقانونی و اقدامی در جهت محدودسازی فعالیت‌های سیاسی دانست. این درحالی است که بر ممنوعیت استفاده از اینگونه سلاح‌ها در قوانین بین‌المللی و براساس کلیه اسناد حقوق بشر دوستانه و قوانین و مقررات مرتبط با درگیری‌های مسلحانه از جمله پروتکل یک الحاقی کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۷۷ تأکید شده است. در این قوانین آمده است که به کار بردن سلاح‌ها، پرتاب‌شونده‌ها و مواد و شیوه‌های جنگی از نوعی که منجر به صدمات بیش از حد و رنج‌آور غیرضروری شود ممنوع است. در این میان سخنگوی کمیساریای حقوق بشر سازمان ملل نیز درباره بازداشت شیخ علی سلمان و همچنین ادامه بازداشت افرادی که بر حقوق خود و آزادی بیان تأکید دارند، ابراز نگرانی کرده است. بنابراین می‌توان گفت که رژیم آل خلیفه با تداوم سیاست سرکوب در کشور مرتکب نقض فاحش حقوق بشر شده است. درواقع اگرچه اقدامات رژیم بحرین و نظامیان سعودی، آشکارا برخلاف کلیه قوانین و موازین حقوق بشری و به‌ویژه اعلامیه جهانی حقوق بشر و همچنین پروتکل‌های الحاقی کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو است، اما عملکرد کشورهای غربی و نهادها و سازمان‌های مدعی حمایت از حقوق بشر در قبال تحولات بحرین نشان می‌دهد که مسئله حقوق بشر همواره با سیاست‌های دوگانه کشورهای غربی همراه بوده و تنها به عنوان ابزاری در راستای منافع آنهاست.

جمع‌بندی

اقدامات رژیم آل خلیفه و آل سعود در کشورهای خود و در منطقه سبب افزایش انتقادات حقوق بشری شده است. این اعتراضات، پس از بازداشت شیخ‌علی سلمان به‌شدت افزایش یافته و به دستگیری برخی دیگر از فعالین حقوق بشری در بحرین منجر شده است. درواقع اعتراضات به حکم اعدام شیخ نمر در عربستان و دستگیری شیخ سلمان در بحرین که هر دو از منتقدان آل سعود و آل خلیفه هستند و حتی اعتراضات اهل تسنن به این اقدامات، نشانه‌هایی از ورود به مرحله جدیدی از تقابل و رویارویی بخشی از مخالفان و حکومت بحرین است.

موارد متعدد نقض حقوق بشر در بحرین پس از آغاز تحولات و قیام‌های مردمی در کشورهای عربی به صورت گسترده توسط سازمان‌های حقوق بشری و نهادهای مدنی بحرینی و بین‌المللی مطرح شده است، مواردی از قبیل کشتار تظاهرکنندگان و معترضان، شکنجه و قتل در زندان‌ها، شکنجه فعالان زن و تعدی به آنها، محاصره مراکز درمانی و ممانعت از درمان بیماران، بازداشت‌های خودسرانه، برخورد با اتحادیه‌های صنفی، به‌کارگیری خشونت بیش از حد و استفاده از سلاح‌های ممنوعه در برخورد با تظاهرکنندگان، حمله به اماکن مذهبی شیعیان و اختلاف‌افکنی میان شیعه و سنی و... به وضوح در جریان تحولات سال ۲۰۱۱ و پس از آن در بحرین مشاهده می‌شود. این درحالی است که اقدامات رژیم آل خلیفه آشکارا برخلاف کلیه قوانین و موازین حقوق بشری و به‌ویژه اعلامیه جهانی حقوق بشر و پروتکل‌های الحاقی کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو است، اما مواضع و عملکرد دولت‌های غربی در قبال این اقدامات نشان می‌دهد که سیاست آنها در باب حقوق بشر همواره براساس استانداردهای دوگانه و تبعیت از ملاحظات سیاسی سامان می‌یابد. همچنین سیاست سرکوب رژیم آل سعود خلیفه به وضوح نشان می‌دهد که تحولات بحرین بسیار فراتر از درگیری‌های شیعی - سنی و طایفه‌ای است.

